

Romarska pesem

Aleluja! Okno je odprto! V jutrnjem solncu se je raztalila šipa!
Črešnja cvetè pred njo, kot z belo rokó je
dala mi znamenje: zemlja me kliče, dalja utripa, utripa —
aleluja, aleluja, kri v mojih žilah poje!

O, kako trave na tratih od zelenila blestijo,
kako se v vetru lesovi kot temna vrata odpirajo,
sleherno noč jih zvezde kot s cvetnim prahom plodijo,
sleherno jutro jih rose pomladne izpirajo.

O, kako trave mehko pričakujejo mojih korakov,
kako je kot perje in postelja mah pod drevesi,
o, kako dobro dé dež, ki se spušča dehteče iz daljnih oblakov,
in solnčece, mlado solnčece kot postovka utripa nad lesi!

Gori pod njim so gore, beli zidovi izpred Jeruzalema,
in zopet tam zadaj dalje, brez konca dalje —
aleluja kliče me zemlja, ki jo jutro objema,
aleluja, aleluja, moja so polja in rose in novorojene dalje.

„Business“

Louis Adamič

Ker preživlja danes Amerika težko gospodarsko krizo, kakršne še ne pozna njena zgodovina, se nam zdi primerno prinesiti v prevodu ta monolog iz zadnjega Adamičevega romana „Otemnela planota“.

„...Kupčija je kupčija“, je dejal. „Njen edini smoter je čim večji dobiček, vse drugo ji je nesmisel... Kupčijske družbe, kakršne imamo danes, niso socialne ali človekoljubne ustanove, še človeške ne. Mrzle so, brezosebne, nesocialne in oblastne; družba nima vpogleda vanje. Kdor hoče biti dober poslovni človek, ne sme poznati ljubezni do človeštva, postati mora skoro nečloveški, vsaj kolikor je le business man. In res bi se komaj dalo reči, da vodijo te družbe ljudje v pravem, življenjskem pomenu besede. Upravlja jih skoraj izključno le politika. Z leti — odkar se je pričela velika kupčija — je ta način prešel v tradicijo. Ta kupčijska politika pa malo ali nič ne upošteva človeškega elementa v kupčijskem življenju. Za dobiček gre, za drugega nič.

Ne razumite me napak: nimam namena črniti poslovnih mož kot ljudi. Niso osebno krivi pomanjkanja socialnega čuta v kupčijskih poslih. Poudariti moram, da je to pomanjkanje socialnega čuta neločljivo od našega ekonomskega sistema. Neizogibno je tako. Po svoji pravi naravi kupčija

sama po sebi nima socialne filozofije ali socialnega razumevanja. Ne pozna prave državniške umetnosti in ne more imeti daljnovidnega pogleda v bodočnost. Po svojem bistvu je oportunistična, anarhična, fatalistična... Konservativni Garet Garrett, ki piše o gospodarskih vprašanjih, je rekel pred nekaj leti, da ‚bo kupčija iskala dobičkov s kakršnimikoli sredstvi; posledice pa bo smatrala za poslane od usode‘ — prav tako, kakor gleda sedaj na krizo kupčije in na brezposelnost.

Seveda ima danes kupčija neke etične zakone, ki pa v resnici nimajo nobenega opravka s širšo socialno moralo. Tako najdemo na primer dokaj poštenosti v kupčiji, to se pravi v kupčijskih transakcijah med posameznimi tvrdkami; vendar ne zato, ker je poštenost socialna krepost, vodeča k višji kulturnosti. Poštenost v kupčiji nima ničesar opraviti s častjo; ta poštenost je, kakor pravi Garrett, le ‚formalna poštenost‘.

Brez dvoma ima družba mnogo koristi od modernega načina kupčevanja; toda te koristi so v veliki meri tesno združene z glavnim in osnovnim smotrom naše kupčijske organizacije, to se pravi, z njenim lovom za dobičkom. Vzemimo težnjo, spravljeni na trg solidno blago, ki jo opažamo v ameriški industriji in trgovini v zadnjih dvajsetih letih. Povod za to je etičen le v docela ozkem, formalnem trgovskem, ne pa v nekem širšem socialnem smislu. Prav tako kakor pošteno poslovanje med tvrdkami, ni ta težnja nič drugega nego dobra kupčijska politika. Kajti navsezadnje vendarle odjemalci vzdržujejo proizvajalca dobrega blaga; ne obogati ga samo njihovo kupovanje, marveč mu z nakupovanjem tudi avtomatično večajo vrednost njegove zaščitne znamke in njegov kredit, kar mu omogoča prodati več delnic in razširiti kupčijo.

Iskanje socialnega čuta, socialnega idealizma v kupčiji je, na kratko povedano, naivno. Pozivati kupčijski svet, denarne mogotce, naj izpolnijo svojo ‚socialno dolžnost‘ do delavstva, do splošnosti, je pa še hujše kot naivno.

Ker je kupčija to, kar je, ne more biti stališče kupčije do delavstva in do družbe drugačno kakor okrutno, slučajnostno in neodgovorno. Kupčija je osredotočena le na pridobivanje denarja. Ker se dado stroški najenostavneje znižati z znižanjem plač in delavskih mezd, odpuščajo podjetja ljudi na levo in desno, kakor pač raste ali pada povpraševanja po njihovih proizvodih. Najboljši postopek je oni, ki je v stanu proizvajati čim več ob čim manjšem številu delavcev in ob čim nižjih plačah... Kaj se godi s trumami odpuščenih delavcev, ni niti najmanj skrb kupčije — in nikoli ne bo — nikoli ne more biti, razen morda v redkih primerih in za kratko dobo. Poslovni svet je preveč zavzet le od misli, kako bi si kupičil dobiček, da bi mogel misliti na to, kaj se zaradi odpusta delavcev godi s posamezniki, z deželo, celo z njim samim. Od nekdanje naravne dolžnosti kupčije, da izrabí vsako trohico iznajdljivosti, da odpravi delo, ne pa ga ustvari — to velja

v dobi prospeha in seveda še veliko bolj v slabih časih... Sprejemati ljudi v službo, ko je produkcija nedonosna — in danes je nedonosna v mnogih industrijah — bi bilo vendar nesmiselno!

Onega dne sem čital v nekem novoyorškem časopisu uvodnik, ki je pozival vodje podjetij, naj vendar 'store kaj' — glede brezposelnosti namreč — sicer se bodo izkazali za nezrele in nedorasle. Vendar niso po mojem mnenju poslovni voditelji nič bolj nezreli in nedorasli kakor katerakoli druga skupina povprečnih ljudi. Dejstvo je, da so tudi oni žrtve velikega, kaotičnega, brezosebnega in zapletenega sistema (ki pa v resnici nikakor ni sistem), v katerem delujejo, čeprav je seveda njihova najhujša stiska redkokdaj tako ostra in tragična kakor beda delavcev, vrženih iz službe. Od poloma je razmeroma prav toliko kapitalistov in industrijcev izvršilo samomor, ker so bili zaradi krize brez dela, in mogoče je, da sedaj, ko govorim, umira več bogatih mož od obupanosti zaradi nerazrešljive zmedenosti v njihovih poslih, kakor brezposelnih delavcev od lakote.

Ne tajim, da so nekateri poslovni ljudje nezreli in nedorasli, toda to ni važno. V bistvu je namreč stvar ta, da tako imenovani povprečni poslovni človek, zrel ali nezrel, ne vodi svojega podjetja, ampak da nasprotno podjetje vodi njega. Njegovo ravnanje je v skladu s politiko ali tradicijo njegove kupčijske družbe; in kakor sem omenil, je v bistvu taka večina kupčijskih družb. Njegovi socialni vesti, če mu jo je že narava naprtila, je često neprijetno, toda — taka je pač človeška narava — nikoli ga posebno hudo ne peče vest, zakaj on enostavno in mirno graja vsa zla svoje zajednice. Njegova graja zajame tudi Veliko organizacijo, ki je s svojim brezosebnim značajem pripravna, da se za njo skrije njegova vest. Kot upravitelj ali vodja neke kupčijske družbe pravi: 'Verjemite mi, da bi drugače ravnal z delavci, če bi bil jaz lastnik podjetja. Toda kaj, ko pa podjetje ni moje — vsaj dejansko ne. Jaz sem le orodje v rokah politike naše zajednice. Ne pozabite, da sem odgovoren pred desetimi tisoči naših delničarjev, ki ne meneč se za vse drugo, zahtevajo svoje dividende! In vsak izmed teh tisoč delničarjev vam pride z odgovorom: 'Kaj morem jaz za to? Mar jaz vodim podjetje? Jaz ne. Jaz sem le eden izmed desetih tisočev, izmed katerih se nihče ne sme osebno vtikati v posle.'

Z eno besedo, prav nihče ni osebno ali neposredno odgovoren pred družbo. V trustih in kartelih osredotočena kupčija, ki danes vlada Ameriko in ves svet, razen Rusije, je odgovorna navsezadnje le v zadevah, ki se tesno tičejo poslovanja samega. Do človeške družbe ima le nekoliko manjših zakonitih odgovornosti. Prizadevanju družbe, boreče se proti zlu in oblastnosti kupčijskih mogočnikov, se kdaj pa kdaj posreči, da si jih ukloni potom takih ustanov, kakršne so parlament, justično ministrstvo ali najvišje razsodišče. Toda navadno dobi kmalu po sprejetju zakonov kupčijski svet oblast nad temi ustanovami, izjalovi prizadevanje družbe in se izogne celo

svojim zakonitim obveznostim. V glavnem ne pozna kupčijski svet skoro nobene odgovornosti; M. Garrett pravi o njem, „da ne upa na nebesa, niti se ne boji pekla, da je v vsakem etičnem oziru anonimen.“

Treba je pomisliti, da sta po približni cenitvi dve tretjini ali tri četrtine našega narodnega premoženja last ali pa pod nadzorom teh brezimnih in brezosebnih orodij za proizvodnjo dobička, ki se imenujejo kupčijske družbe. Lahko rečemo, da nadzirajo te družbe vse važne dogodke v gospodarskem življenju dežele in da tako neposredno ali posredno vplivajo tudi na vse naše ostalo življenje, na življenje posameznikov, na našo duhovnost, na našo srečo — na naše otroke, še preden se rode...

V zadnjih sedmih ali osmih desetletjih so se človekoljubne in socialne težnje borile proti kupčiji. Včasih je že kazalo, da bodo interesi družbe zmagali in potisnili kupčijo na mesto, ki ji gre; a danes — ko so milijoni brez posla in se odpusti množe od dneva do dneva — je jasno, da je anarhični značaj kupčije sijajno zmagal in da so liberalni, napredni človeški ideali poraženi...

...Sedaj se pa ne bojim trditi, da je večina velikih poslovnih ljudi, ki zagovarjajo visoke plače in stalno nameščenje, neodkritosrčnih. Nekateri so sicer res za visoke plače in stalno nameščenje — toda le za druga podjetja. Pred dvema tednoma je prinesel eden vodilnih novyorških dnevnikov uvodnik, ki zahteva, naj se plače nikjer ne znižajo; po mnenju časopisa bi se namreč preprečilo poslabšanje položaja, če bi se ohranila kupna moč množic. Prejšnji teden pa je isti dnevnik, ki je seveda velika kapitalistična zadruga delničarjev, odpustil dvainštirideset svojih uslužbencev, onim pa, ki so še ostali v službi, je znižal plače za deset odstotkov... Tako se pač dela!

Sedanja kriza brezposelnosti je brez dvoma najhujša, kar jih pozna zgodovina Združenih držav. Težki položaj se ne bo „iztekel“ v osemnajstih mesecih ali „se popravil“ tako, kakor so se večkrat popravile brezposelnostne krize v preteklosti; industrija bo namreč s svojim „znanstvenim“ vodstvom in s svojo „racionalizacijo“ še nadalje metala ljudi na cesto z isto brezosebno „znanstveno“ brezbriznostjo kakor doslej. Resno in dobro misleči ljudje, ki jih razmere posebno vznemirjajo, mečejo po mojem mnenju bob ob steno, ko pozivajo poslovni svet, naj ima srce. Prav kakor če bi kričali strojniku drvečega vlaka, naj ne zmečka mravelj in gosenic na tračnicah.

Ne glede na to, kar pravi danes Hoover ali drugi taki ljudje, moram reči, da se je kriza komaj začela. Ta kriza bo še naraščala. Sedaj pravijo, da imamo šest milijonov brezposelnih, in ni izključeno, da se bo v enem letu to število podvojilo.

„Toda,“ je nadaljeval, „ali res ne moremo ničesar storiti — mi, ki si domišljamo, da vemo, kaj se godi v deželi?... Odgovarjam: nič dokončnega, nič neposredno učinkovitega. Vse nas je zajela dolgotrajna kriza,

ki ni samo denarna in gospodarska, marveč prav tako intelektualna, duhovna človeška kriza, ki se je začela že desetletja pred sedanjo veliko krizo. Resnična, prava kriza je v tem, da smo mi Američani kot narod in kot pojedinci žrtve kaotičnega sistema, v katerem živimo. Ta sistem je izpridil in izrodil pretežno večino izmed nas. Zgrešili smo pot. Krenili smo z ravne ceste, ki se premočrtno vzpenja k našemu zgodovinskemu poslanstvu. Zbegani smo. Kot narod ne vemo, kam nas žene. Vse naokoli je tema. Še ni zvezd nad nami — ali pa jih vsaj večina ne more videti. Mislim, da še ni zadosti temno.

One izmed nas, ki vidijo zvezde, ki vidijo nad temo in skozi njo in ki bi utegnili najti nazaj na ravno začrtano, kvišku vodečo cesto, pa zadržuje in hromi otopelost in omrtvelost velikanske večine ljudi, ki ne vedo, ki se jim niti ne sanja, kaj se godi okoli njih; nevedni so, zmedeni in prepadeni nad seboj in nad dogodki okoli sebe, ali pa se še oklepajo misli, da bodo morda — mogoče — vendarle kako uspevali pod kapitalizmom. Votlo odmeva v njihovih dušah, votlo odmeva v njihovih želodcih — in ti glasovi jih plašijo —. S svojo nevednostjo, zmedenostjo, s svojimi varljivimi nadami so okužili nas vse, da se ne moremo rešiti iz škripcev krize, ki nas drže.

Dasi tako govorim, me nikar ne imejte za defetista. Nisem defetist. Menim le, da se bo tema, v katero smo zdrknili kot narod v zadnjih desetletjih, zgostila in da bo naposled postala tako črna, da bodo široke množice naših rojakov, zlasti delavcev, opazile nad seboj zvezde — pametne socialne vzore; te zvezde, menim, nam bodo kazale pot — naši deželi in vsemu svetu — v boljše življenje — v kolektivističen, socialen gospodarski sistem, ki bo šele omogočil pravo, resnično civilizacijo in kulturo.

Zdi se mi, da se razmere naglo slabšajo. Sedaj se še skrivajo milijoni brezposelnih v svojih zadolženih domovih ali v svojih tesnih stanovanjih, za katere ne morejo plačevati najemnine. Kot žrtve individualistične psihologije se sramujejo svoje revščine; mislijo, da so sami krivi, če so brez posla. Mnogo jih je že lačnih, vendar jih je po večini sram, da bi se postavili v vrsto za kruh. Če bi ne bilo te sramežljivosti, bi bile vrste za kruh, ki jih vidite danes, tisočkrat daljše... Njihovi otroci nimajo ne hrane ne obleke. Plin in elektriko so jim zaprli. Zima se bliža... Sestradani, v stiski, ko bodo umirali telesno in duševno, se bodo polagoma ozrli kvišku in bodo v temi svoje bede ugledali zvezde, ki jih nekateri vidimo že sedaj... Potrebno je, da ameriški narod trpi — da naš delavski razred trpi — da se naša socialna tema zgosti.“

Prevedla M. Leben.